

فصلنامه علوم و فنون مرزی، دوره هشتم، شماره ۴ (۳۱)، زمستان ۱۳۹۸

صص ۱۲۹-۱۵۳

نقش بازارچه مرزی ماهیرود در امنیت مناطق مرزی

مطالعه موردی: منطقه مرزی نهبندان*

علی گندمی - دانشجوی کارشناسی ارشد مرزبانی، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران

محمد سهرابی^۱ - دانشیار دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران

محمد اسدی فرد - استادیار دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۹/۱۷

چکیده

تأسیس بازارچه‌های مرزی یکی از شناخته شده‌ترین روش‌های توسعه اقتصادی نواحی مرزی محسوب می‌شود که توانسته تحول شگرفی در تولید، اشتغال، تثبیت جمعیت مرزنشین، افزایش درآمد و در نهایت توسعه و امنیت پایدار را در این مناطق ایجاد کند. پژوهش حاضر به بررسی نقش بازارچه مرزی ماهیرود در امنیت منطقه مرزی نهبندان می‌پردازد. این پژوهش، کاربردی و از نوع توصیفی - تحلیلی است. جامعه آماری آن شامل کلیه غرفه داران، کسبه، کارگران، شاغلین بخش‌های خصوصی و دولتی در بازارچه مرزی ماهیرود و معتمدین محلی منطقه به تعداد ۱۰۰ نفر به صورت تمام شمار در سال ۹۸ تشکیل داده که به صورت تمام شمار مورد پرسش قرار گرفته‌اند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بوده که پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۸۸ برآورد شده است. برای بررسی روایی پرسشنامه با استفاده از نظرات صاحب نظران، از روایی صوری استفاده گردید. اطلاعات به دست آمده با استفاده از نرم‌افزار SPSS24 مورد تحلیل قرار گرفته است. با توجه به یافته‌های به دست آمده بر اساس نظرات جامعه آماری، بازارچه مرزی ماهیرود به اهداف خود که همانا تحقق امنیت مرزی منطقه نهبندان است به میزان بالای ۵۱ درصد نائل آمده است و مردم به محقق شدن اهداف بازارچه معتقدند. این آمارها بیانگر نقش مثبت بازارچه در منطقه مرزی برای مردم بوده است. به تعبیر دیگر، تمامی فرضیه‌های تحقیق در رابطه با نقش فعالیت بازارچه مرزی ماهیرود در تحقق امنیت مرزی منطقه نهبندان در ابعاد مختلف توسعه و تثبیت ساکنین (۸۲٪)، کاهش مهاجرت (۹۲٪) و گسترش زیرساخت‌های منطقه (۸۵٪) تأثیر معناداری داشته و مورد تأیید قرار گرفته است. بر این اساس سیاست‌های کلان جمهوری اسلامی در زمینه توسعه بازارچه‌های مرزی باهدف ایجاد امنیت پایدار در مناطق مرزی تحقق یافته لذا ضرورت دارد این سیاست البته با رعایت اصل به کارگیری نیروهای بومی و توسعه صادرات در سایر بخش‌ها نیز گسترش یابد.

واژه‌گان کلیدی: امنیت، مرز، بازارچه مرزی، منطقه نهبندان.

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد آقای علی گندمی در رشته مرزبانی به راهنمای نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم در دانشکده علوم و فنون مرزی دانشگاه علوم انتظامی امین می‌باشد.

Email: amirgandomi1389@gmail.com

۱. نویسنده مسئول

مقدمه

مفهوم مرز از زمان قدیم تا به اکنون مورد توجه حاکمان، مردم و دولت‌ها بوده است. آنچه امروزه این عنصر را در کانون توجه همه تحقیقات مرتبط با این موضوع قرار می‌دهد، اهمیت و کارکردهای مهم آن در حکومت یک کشور است. با این وجود هرچند که مرز به تنهایی دارای یک نقش و کارکرد است و آن تحدید حدود منطقه‌ای است که در داخل آن یک نوع قدرت ملی اعمال می‌شود؛ ولی به محض آن که یک منطقه مرزی یا خط مرزی به وجود می‌آید؛ نه تنها منظره طبیعی آن را که جزئی از آن به شمار می‌رود؛ بلکه عمران و سیاست‌های یک کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهد (پرسکات^۱، ۱۳۸۵: ۱۶۱). از این رو در زندگی ملل، مرزها را نباید مانع مراودات و مناسبات انسانی دانست. چون مرزها در عین حال که قلمرو حاکمیت‌های مختلف را از یکدیگر متمایز می‌سازد؛ غالباً روابط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی حسنه‌ای نیز بین دولت‌های هم‌جوار پدید می‌آورد. همان‌طوری که در زندگی عادی خانواده‌ها، دیوار مشترک همسایگان مانع رفت و آمد و معاشرت نیست؛ بلکه عامل دوستی و همکاری است. مرز دولت‌های همسایه نیز یک عامل جغرافیایی پرارزش است که در تحکیم روابط طرفین نقش بزرگی بازی می‌کند (معمدنژاد، ۱۳۸۴: ۸۷).

کشور جمهوری اسلامی ایران در منطقه‌ای قرار دارد که همواره از پیامدهای بحران موجود در کشورهای همسایه رنج برده است اقرار به این واقعیت تلخ که از ژانویه ۲۰۰۱، جمهوری اسلامی ایران از نظر میزان منابع تنش و تهدید ملموس و واقعی در فضای پیرامونی خود بین ۲۰۰ کشور جهان در شمار ۱۱ کشور پر تهدید جهان قرار دارد، این امر به خوبی تهدیدات ناشی از بی‌ثباتی سیاسی در کشورهای همسایه و تأثیرپذیری مناطق مرزی جمهوری اسلامی ایران را نشان می‌دهد. در این ارتباط با توجه به این که شهرستان مرزی نهبندان، از نقاط محروم کشور به حساب می‌آید، طبیعت منزوی و غیر حاصلخیز این منطقه، به خصوص در عرصه‌های بیابانی پیوسته به دلیل فقدان رفاه و نبود انگیزه‌های لازم برای زندگی، زمینه‌ساز

---

1 . Pureskat

مشکلات سیاسی، اقتصادی و امنیتی برای دولت‌های وقت بوده است. ناتوانی‌های بالقوه در تولید، فقدان اشتغال مناسب، نازل بودن درآمد و عدم دسترسی به نیازهای اولیه، از عمده‌ترین مشخصه اقتصادی و اجتماعی این منطقه است که زمینه را برای معضلات و نابسامانی‌هایی امنیتی مانند قاچاق، مهاجرت، شورش و ناامنی فراهم نموده است. یکی از بهترین راهبردهای آمایشی برای استفاده از توانمندی‌های مناطق مرزی و مقابله با کمبودها و نارسایی‌های موجود در این مناطق، ایجاد و فعالیت بازارچه‌های مرزی است؛ که امکان برقراری ارتباط سالم و مستمر تجاری با کشورهای همسایه، ایجاد رونق اقتصادی، بالا بردن ضریب امنیتی مرزهای یک کشور، شکوفایی استعدادهای محلی و ایجاد و گسترش مشاغل مولد را در پی دارد. دلیل پیدایش برخی از این بازارچه‌ها نظیر بازارچه‌های شرقی و جنوبی کشور عمده‌ترین انگیزه‌های سکونت و عدم مهاجرت به شهرهای بزرگ بوده است (هاشمی، ۱۳۹۲: ۲۴۸). این بازارچه‌ها می‌توانند محرک خوبی برای افزایش مبادلات رسمی، گسترش همکاری‌ها، توسعه بازارهای بین منطقه‌ای، تثبیت قیمت‌ها، جهت‌دهی سودهای تجاری، افزایش اشتغال و رفاه برای جامعه مرزنشین باشد (کامران و محمدپور، ۱۳۸۸: ۹). بی‌شک تأمین امنیت یکی از مهم‌ترین ضروریات زندگی انسان است. اهمیت برقراری امنیت به حدی است که همه عالمان و دانشمندان آن را هم‌ردیف سلامتی و صحت جسم دانسته و زندگی بدون وجود این دو عامل حیاتی یعنی سلامتی و امنیت را تقریباً غیرممکن می‌دانند. تأمین امنیت در دو بعد فردی و اجتماعی برای افراد یک جامعه از وظایف مهم و اساسی حکومت‌ها برشمرده می‌شود و بسیاری از عوامل انسانی و محیطی در محقق شدن امنیت تأثیرگذار هستند، هرچند تأمین امنیت برای همه افراد جامعه امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است، اما اهمیت تأمین آن در مناطق مرزی که در طول تاریخ ناامنی‌های فراوانی را به دلیل شرایط خاص مرزی بودن تجربه کرده‌اند، از اهمیتی دوچندان برخوردار است.

بازارچه‌های مرزی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم امنیت اقتصادی نقش بارزی در ایجاد امنیت مناطق مرزی کشور دارند. امنیت مرزها یکی از مهم‌ترین برنامه‌ها و اهداف کلان یک کشور است؛ و از سویی دیگر مرزها ویتترین یا نماد یک کشور و ملت در برابر کشورهای همسایه هستند. از این رو پرداختن و توجه به امور مرزها و مرزنشینی که به هنگام بروز بحران‌های سیاسی مثل جنگ، مدافعان اولیه و اصلی حدود و ثغور کشور می‌باشند؛ بیش‌ازپیش برای همه به‌خصوص دولتمردان باید در اولویت قرار بگیرد. در نتیجه مسائل مردم مناطق مرزی نیز در کانون توجه آنان باشد. یکی از بهترین شیوه‌ها برای تأمین امنیت مرزها ایجاد بازارچه‌های مرزی می‌باشد. اگر این بازارچه‌ها بتواند در خدمت مردم مرزنشین باشد می‌تواند منجر به اشتغال مستقیم و غیرمستقیم آن‌ها شود و با گسترش فعالیتش منجر به کاهش قاچاق کالا و مواد مخدر شود و مردم به فعالیت‌های اقتصادی ناسالم گرایش پیدا نکنند. علاوه بر این باعث افزایش انگیزه مرزنشینان برای ماندن در این مناطق و کاهش مهاجرت به شهرها گردد. همین امر زمینه را برای دولت فراهم می‌کند تا اقدام به سرمایه‌گذاری بیشتر در این مناطق بکند. همچنین از بعد سیاسی تأسیس و فعالیت این بازارچه‌ها راه را برای گسترش روابط سیاسی و حسن هم‌جواری را بین کشورهای همسایه فراهم می‌کند.

شهرستان نهبندان در استان خراسان جنوبی به دلیل دوری از مرکز و قرار گرفتن در مرزهای شرقی کشور به‌عنوان منطقه‌ای محروم شناخته شده است. این شهرستان از توانمندی‌های فراوانی برای توسعه در بخش‌های مختلف اقتصادی برخوردار است؛ که گمرک رسمی و پایانه‌های مرزی در مرز ایران و افغانستان از مهم‌ترین توانمندی‌های آن بوده است. وجود این گمرکات مرزی و بازارچه‌ها نقش مهمی در تبادل کالا و صادرات محصولات کشاورزی، تولیدات کارخانه‌ها و واحدهای تولیدی به بازارهای افغانستان و کشورهای مجاور خواهد داشت. تأسیس و فعالیت این نوع بازارچه‌ها عمده‌تأ به‌هدف ارتقاء سطح توسعه اقتصادی- اجتماعی و امنیتی مناطق مرزی صورت گرفته است.

همچنین شرایط فعلی مرزهای شرقی کشور بیانگر این مطلب است که دست‌های پنهان و آشکار سرویس‌های اطلاعاتی دشمن سعی در ناامنی این مناطق دارند، لذا نتایج این تحقیق به نوبه خود می‌تواند سهمی در توسعه و نشر دانش تخصصی در حیطه امنیت مرزها داشته و از سوی دیگر نپرداختن به آن نیز باعث افزایش هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی برای کشور خواهد بود. از آنجا که بررسی آثار امنیتی و اجتماعی فعالیت و ایجاد این بازارچه‌ها می‌تواند در توجیه تأسیس آن‌ها در مناطق مرزی کمک مؤثری نماید، لزوم توجه به پژوهش در این زمینه امری ضروری به نظر می‌رسد. بنابراین پژوهش حاضر در پی پاسخ به این سؤال اساسی است که بازارچه مرزی ماهیرود چه نقشی در امنیت منطقه مرزی نهبندان دارد؟

در راستای سوال پژوهش فرضیه‌های زیر مطرح می‌گردد:

- ❖ فعالیت بازارچه مرزی ماهیرود در خروج از انزوای جغرافیایی منطقه مرزی نهبندان تأثیر دارد.
- ❖ ایجاد و فعالیت بازارچه مرزی ماهیرود در گسترش زیرساخت‌های منطقه مرزی نهبندان تأثیر دارد.
- ❖ ایجاد و فعالیت بازارچه مرزی ماهیرود نقش مهمی در توسعه روستایی و تثبیت جمعیت تأثیر دارد.

پیشینه پژوهش

رحیمی (۱۳۸۸) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان بازتاب فضایی تحول کارکرد مرز نمونه موردی مرز جلفا به این نتایج رسیده است که بازگشایی مرز جلفا باعث توسعه کالبدی شهر جلفا، توسعه شبکه ارتباطی و حمل‌ونقل، تغییر ساختار سیاسی، توسعه ساختارهای اقتصادی، رویکرد فرهنگی مردم به آن‌سوی مرز و تحول در کارکرد امنیتی نیروهای انتظامی و مرزبانی شهرستان جلفا گردیده است و از طرف دیگر بازگشایی مرز تأثیر چندانی در خدمات‌رسانی به روستاها و افزایش مهاجرپذیری شهر جلفا نداشته است. اسماعیل‌زاده (۱۳۸۷) در پایان‌نامه خود با عنوان بررسی جایگاه بازارچه‌های مشترک

مرزی در وضعیت رفاهی مرزنشینان؛ نمونه موردی: مطالعه بازارچه‌های مرزی سردشت و پیرانشهر به این نتیجه دست یافت که نقش بازارچه‌های مرزی بر متغیرهای رفاهی مثل: اشتغال، درآمد، تأمین کالاهای موردنیاز، تغذیه، بهداشت، اوقات فراغت، مسکن، محیط، امنیت اقتصادی و اجتماعی و به دنبال آن بر حجم اقتصاد غیررسمی، سرمایه اجتماعی مرزنشینان و پدیده مهاجرت مرزنشینان تأثیر دارد. عبدی (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان تحلیل اثرات توسعه‌ای بازارچه‌های مرزی بر نواحی روستایی پیرامون نمونه موردی: بازارچه مرزی شیخ صالح شهرستان ثلاث باباجانی استان کرمانشاه به بررسی مبادلات مرزی در دو سوی مرز با استفاده از بازارچه‌های مرزی پرداخته و تحلیل اثرات اقتصادی بازارچه‌های مرزی در توسعه مناطق مرزی (نواحی روستایی) را در کانون توجه خود قرار داده است. بر این اساس بازارچه مرزی شیخ صالح استان کرمانشاه به عنوان نمونه انتخاب گردید و با تحلیل داده‌ها و اطلاعات، اثرات اقتصادی این بازارچه در دو مقطع قبل از تأسیس بازارچه و بعد از آن بر مناطق مرزی اطراف بازارچه مورد ارزیابی قرار داده است. نتایج به دست آمده حاکی از این واقعیت است که این بازارچه توانسته است اثرات اقتصادی مثبتی بر روی مناطق پیرامون خود بر جای گذارد. نتایج تحقیق مهدیزاد (۱۳۸۹) با عنوان تحلیل بازتاب‌های سیاسی و اقتصادی بازارچه‌های مرزی نمونه موردی بازارچه مرزی مریوان حاکی از این واقعیت بود که بازارچه مرزی اعماق مریوان توانسته است اثرات اقتصادی - سیاسی مثبتی مانند ایجاد و گسترش زیرساخت‌ها، افزایش همکاری‌های منطقه‌ای استان‌های کردنشین و افزایش اشتغال و کاهش قاچاق را در مناطق مرزنشین بر جای بگذارد. پهلوانی (۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان بررسی مسائل و مشکلات بازارچه‌های مشترک مرزی سیستان و بلوچستان به بررسی نقاط ضعف و قوت استان سیستان و بلوچستان و نیز قرارگیری این استان در منطقه‌ای مرزی و ضرورت ایجاد دادوستد و تجارت در این منطقه با بیرون از کشور و مبادلات خارجی و ایجاد بازارچه‌های مشترک تأکید داشته و معتقد است که با اتکا بر بخش بازرگانی و تجارت و ساماندهی فعالیت‌های این بخش که

به صورت رسمی و غیررسمی و آشکار و پنهان صورت پذیرد، می توان پاره‌ای از معضلات و مشکلات منطقه را تخفیف داد و عرصه را برای تقویت و تجهیز سایر زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی و دیگر منابع تولیدی در استان و مناطق مرزی آن فراهم آورد. گلاسنر و فاهرر^۱ (۲۰۰۴) در مقاله‌ای تحت عنوان اقتصاد مرزی کامبوج به بررسی مبادلات مرزی کامبوج، لاوس، ویتنام و تایلند پرداخته‌اند. در این تحقیق چهار جنبه در ارتباط با اقتصاد مرزی در کامبوج مورد توجه قرار گرفته است. این چهار جنبه عبارت‌اند از: تمام رژیم‌های حقوقی و سیاست‌های آزادسازی تجارت کامبوج، موضوعات سیاسی یا استراتژی‌های توسعه، جریان توافق‌نامه‌های تجارت نواحی مرزی، اثرات فقر اقتصادهای نواحی مرزی بر سطوح محلی. نتایج تحقیق نشان می‌دهد، ریسک سرمایه‌گذاری علی‌رغم افزایش رقابت‌های بازاری و نیز هزینه‌های رسمی و غیررسمی ترخیص کالا مخصوصاً برای تجارت‌های کوچک افزایش یافته است. لی پاپه و همکارانش (۲۰۰۴) به بررسی اثرات اقتصادی اجتماعی تجارت مرزی و تأثیر آن در افزایش استانداردهای سطح زندگی مردم در سه ایالت کشور لائوس پرداخته‌اند. این تحقیق در چند قسمت تهیه شده که در قسمت اول به چارچوب‌های سیاسی تجارت و اقتصاد در نواحی مرزی، و در قسمت دوم به کالای تولیدشده در منطقه مورد مطالعه و چگونگی صادر شدن آن و سپس به آنالیز اثرات تجارت مرزی در افزایش تنوع و کیفیت کالا، ایجاد اشتغال و به‌طور کلی افزایش استانداردهای زندگی این ایالت‌های سه‌گانه می‌پردازد.

هرچند در گذشته پژوهش‌های زیادی پیرامون اثربخشی بازارچه‌های مرزی صورت گرفته است لیکن پژوهشی که به صورت موردی در رابطه با نقش بازارچه مرزی ماهیرود بر امنیت هنگ مرزی نهبندان انجام گرفته باشد یافت نگردید، لذا این پژوهش برای اولین بار در این رابطه انجام گرفته است.

---

1 . Glassner & Fahrer

مبانی نظری

مفهوم امنیت به تدریج و با توسعه جامعه بشری تحول یافته به گونه‌ای که امنیت دیگر معادل تهدیدهای مرزی و صرفاً فردی و جسمی محسوب نمی‌شود بلکه ابعاد تازه‌ای یافته است. امنیت به مفهوم امروزی را باید در توسعه نیز سراغ گرفت، به جهت تحول مفهومی امنیت، ضمانت‌های اجرایی خاص خود را طلب می‌کند که اسلحه و قوای قهریه از جمله آنهاست و نه تمام آنها. دل‌نگرانی‌های مردم مرتبط با زندگی روزمره آنها و در برابر خطرهایی می‌باشد که پیش از این بدین گونه نمود نداشته است. یعنی به جای تأکید بر امنیت داخلی به تأکید بیشتر به امنیت مردم و به جای امنیت نظامی به امنیت در ادامه توسعه انسانی می‌پردازند (پیربوداقی، ۱۳۷۹: ۱۱۷). امروزه تعاریفی که امنیت را وجود شرایط و انجام اقداماتی برای مصون نگه داشتن از اعمال نفوذ دشمن می‌داند، ناقص و نارس است. از این رو سخن والتر لیمین که می‌گوید: هر ملتی تا جایی دارای امنیت است که در صورت عدم توسل به جنگ مجبور بهرها نمودن ارزش‌های محوری و اساسی خود نباشد و چنانچه در معرض چالش قرار گرفت بتواند با پیروزی در جنگ آنها را حفظ کند. (برزگران و ریاسی، ۱۳۹۱: ۳۱).

در ابعاد امروزی توسعه و امنیت به تنهایی نمی‌توانند الزامات توفیق جوامع را در برداشته باشند، جامعه‌ای را می‌بایست موفق دانست که در مقوله توسعه، از فرایند و وضعیت توسعه پایدار و در مقوله امنیت از فرایند و وضعیت امنیت پایدار برخوردار باشد. فراهم آمدن امنیت عمومی، تدارک کننده یکی از بسترهای مناسب جهت توسعه یافتگی است. از سوی دیگر، توسعه و حرکت به سوی آن به تقویت مبانی امنیت عمومی در جامعه می‌انجامد.

از نظر ساموئل هانتینگتون در کتاب سرباز و حکومت یکی از شرایطی که به انگیزه نظامیان به دخالت در سیاست کمک می‌کند. هنگامی است که سیاستمداران جامعه به بن‌بست رسیده و نظام مشروعیت خود را ازدست داده و جامعه دچار بحران و بعضاً هرج و مرج بسیار شده باشد. عدم مشروعیت نظام سیاسی موجب عدم مشارکت مردم در امور سیاسی و حضور آنها در صحنه‌های سیاسی و اجتماعی خواهد شد به عبارت دیگر دخالت نظامیان در

سیاست زمانی ضرورت می‌یابد که میان مردم و حکومت‌مداران پیوند قانونی و سازنده وجود نداشته باشد و مردم سرخورده نسبت به مسائل سیاسی خود بی‌تفاوت شوند. این‌گونه کشورها، انسجام سیاسی بیشتر از آنکه بر اجماع اجتماعی - سیاسی - بر سر ماهیت حکومت مبتنی باشد در گرو قدرت است (بیک محمدی، ۱۳۷۸: ۴۸).

مکتب کپنهاک اصطلاحی است که بیل مک سوئینی برای آثار و نقطه نظرات باری بوزان - آل ویور - دیوید و برخی دیگر به کار برده است. مکتب کپنهاک تنها رهیافتی است که صرفاً مبتنی بر مطالعات امنیتی می‌باشد و همچنین جزو اولین رهیافت‌هایی است که در راستای پایه‌گذاری جایگاهی مستقل برای مطالعات امنیتی تلاش نموده است این مکتب؛ مطالعات امنیتی را از مطالعات استراتژیک تفکیک و آن را در ذیل روابط بین‌الملل و مطالعات استراتژیک را نیز در ذیل مطالعات امنیتی قرار داده است. این تلاش بوزان و همکارانش از توجه آنان به خارج کردن مسائل امنیتی از دایره تنگ نظامی ناشی می‌شود. (درایسدل و بلیک، ۱۳۷۴: ۱۳۱).

دیدگاه دوجهان را کوهن و نامی مطرح نموده‌اند. این دیدگاه بیان می‌کند که تحول صرفاً در بخشی از سیستم بین‌المللی اتفاق افتاده است. در این چهارچوب سیستم بین‌المللی به‌جای آنکه یک فضای واحد سیاسی - استراتژیک با یک مجموعه از قواعد بازی باشد، به دوجهان تقسیم می‌گردد. یک جهان، منطقه صلح با جامعه امنیتی پست‌مدرن، که مربوط به دموکراسی‌های صنعتی پیشرفته می‌باشد در این منطقه کشورها انتظار جنگ علیه یکدیگر را ندارند و برای جنگ علیه هم آماده نمی‌شوند. این منطقه شامل بسیاری از مراکز بزرگ ثروت و قدرت نظامی و سیاسی می‌شود و همچنین دارای اقتصاد جامعه باز و به هم وابسته با بازیگران بین‌المللی متعدد و قوی است جهان دیگر منطقه جنگ نام دارد که شامل ترکیبی از کشورهای مدرن و پست‌مدرن است. در روابط درونی و بیرونی این کشورها مقررات سنتی رئالیسم حاکم است و جنگ یک ابزار بالقوه، بالفعل، در تعامل بازیگران با یکدیگر می‌باشند (امینی نژاد و بوچانی، ۱۳۷۱: ۱۱۱).

نقش و کارکرد مرزها

مهم‌ترین کارکرد مرز کنترل تعاملات میان دو کشور است که ضمن به ارمغان آوردن امنیت برای آن‌ها منافع ملی‌شان را نیز تأمین می‌کند (حافظ نیا و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۵). در مورد عملکرد و نقش مرزها، صاحب‌نظران، نظریات مختلفی را ارائه کرده‌اند که به‌طور مختصر به آن‌ها اشاره می‌شود. به‌طور کلی اگر به مرزها به‌عنوان یک مانع نگریسته شود، حداقل چهار کارکرد را می‌توان برای آن‌ها مشخص کرد (زرقانی، ۱۳۸۶: ۱۰۲). نقش مرز به‌عنوان یک مانع دفاعی: دفاع از قدیمی‌ترین کارکردهای مرز و سرحدات محسوب می‌شود. کارکرد دفاعی مرز تداعی‌کننده مفهوم مرزهای طبیعی است. از زمان‌های گذشته مرز بیشتر کارکرد دفاعی امنیتی داشته و از آن به‌عنوان سپر دفاعی یک کشور یاد می‌کردند اما از دهه‌های اخیر به علت پیشرفت اقتصاد و توسعه کشورها و از طرفی رویارویی با مسئله جهانی شدن مرزها دیگر آن کارکرد دفاعی امنیتی مطلق خود را از دست داده و روی به کارکردی نهادی که در جغرافیای سیاسی از آن بانام کارکرد تجاری ارتباطی یاد می‌شود. این امر باعث شده که دولت‌ها با افزایش فعالیت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری در مناطق مرزی بر کارکرد ارتباطی مرز تأثیر مثبت داشته باشند (زرقانی، ۱۳۸۶: ۱۹۲). نقش مرز به‌عنوان یک مانع سیاسی: خطوط مرزی سیستم بین‌المللی را به خرده سیستم‌هایی تقسیم می‌کند؛ به صورتی که هر خرده سیستم کشور از دیگران متمایز می‌شود. هر کشور، به‌منظور حفظ موجودیت سیاسی خود، سعی می‌کند خودش را از نفوذ و سلطه سیاسی دیگران دور بدارد؛ چراکه امنیت و منابع سیاسی کشور مورد تهدید قرار می‌گیرد. مرزهای بین‌المللی که به‌صورت یک مانع سیاسی عمل می‌کنند، کشور را برای رسیدن به این اهداف یاری می‌کند.

نقش مرز به‌عنوان یک مانع اجتماعی: همه مرزها، نواحی با جمعیت متحد را در میان می‌گیرند از آنجا که همه کشورها آرزو دارند تا صفات اجتماعی مشخصشان را حفظ کنند، کارکرد مرز به‌عنوان یک حلقه رابط مورد اقبال کشورها نیست. مرز به‌عنوان یک مانع در

مقابل تعاملات اجتماعی بین کشورهای مجاور نقش خود را به خوبی ایفا می‌کند. در زمینه هویت ملی و اجتماعی، مرز مانع محسوب می‌شود و باعث می‌شود تعاملات بین کشورهای مختلف قطع یا کاهش یابد.

نقش مرز به عنوان یک مانع اقتصادی: مرزهای بین‌المللی از نظر اقتصادی مهم هستند؛ زیرا به عنوان موانع اقتصادی عمل کرده ضمن جلوگیری از مداخله برنامه‌های اقتصادی کشورهای همسایه امکان نظارت و کنترل دولت‌ها را بر صادرات و واردات کالاها از مرزهایش فراهم می‌کنند. در بعضی از کشورها دولت‌ها برای پیروزی در رقابت با کالاهای تولیدی سایر کشورها، برای ورود کالاهای خارجی عوارض گمرکی وضع می‌کنند. در مقابل در بعضی کشورها با حذف موانع گمرکی و مسافری که در نتیجه عقد قراردادهای سیاسی و اقتصادی حاصل شده است، نقش خطوط مرزی به عنوان یک مانع بازرگانی کم‌اهمیت شده، و رفت و آمد میان این کشورها نیز آسان‌تر از گذشته صورت می‌گیرد؛ برای مثال می‌توان از کشورهای عضو اتحادیه اروپا نام برد (حافظ نیا، ۱۳۷۸:۳۲۱).

نظریات دیگری نیز در مورد کارکرد مرزها وجود دارد از جمله نظر حافظ نیا که کارکردهای پنج‌گانه‌ای برای مرزها متصور می‌شود که این نقش‌ها عبارت‌اند از:

۱) کارکرد جداکنندگی: مرزها بین دو نظام سیاسی، دو حاکمیت، دو فرهنگ و دو ملت، جدایی می‌اندازند.

۲) کارکرد یکپارچه‌سازی: مرزها، سازنده چارچوب و فضایی هستند که ایراد ملت درون آن آمیخته و یکسان می‌شوند.

۳) کارکرد تفاوت‌سازی: مرزها تفاوت تجلی فضایی، سطح توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی دو کشور را نشان می‌دهند.

۴) کارکرد کشمکش: مرزها کانون برخورد دولت‌ها و ملت‌های رقیب و متخاصم مجاور یکدیگرند. وجود تفاوت و تضادهای قومی، نژادی، فرهنگی، دینی، تصرف خاک،

امکانات حمل و نقل و منابع اقتصادی، ادعاها و مانند آن می‌توانند آتش درگیری و جنگ را در منطقه مرزی میان دو همسایه برافروزند.

۵) کارکرد ارتباط: مرزها کانون ارتباط ملت‌ها و دولت‌ها با یکدیگرند. این ارتباط به صورت رسمی، غیررسمی و در زمینه‌های مختلف برقرار می‌شود. ارتباط رسمی از طریق نقاط مرزی به نام گمرک و ارتباط غیررسمی از همه رخنه‌ها و منافذ مرزی برقرار می‌شود. پدیده قاچاق کالا و مسافر در ارتباط غیررسمی جای دارد (حافظ نیا، ۱۳۸۹: ۱۹۲).

آنچه مسلم است در آینده مرزها حالت سمبلیک پیدا خواهند کرد و تنها به عنوان جداکننده ملت‌ها عمل خواهند کرد؛ چیزی شبیه آنچه را که ما امروز در بین کشورهای اروپایی شاهد آن هستیم. اگر قرار باشد که این فرایند از فکر به عمل درآید نه تنها علوم و فنون نظامی، بلکه عملکرد خصوصت‌آمیز ارتباط را باید احساس نمود، در نتیجه بین قدرت و عوامل جغرافیایی یک پیوند غیرقابل انکار وجود دارد که نتیجه تلفیق و ترکیب آن‌ها در نهایت منجر به تصمیمات سیاسی می‌شود و این تصمیمات سیاسی وقتی مثبت است که همه مردم را پوشش دهد، نه فقط منافع گروه خاصی را دنبال نماید. این نظریاتی است که امروزه جغرافیای سیاسی را در یک شرایط استثنایی قرار داده است، نظریه‌ای که در حال حاضر مطرح است «نظریه اعتمادسازی» است (عزتی، ۱۳۸۶: ۴۳). باید توجه داشت که هم‌جواری مردمی که در دو سوی یک مرز به سر می‌برند در مرزنشینان علاقه شدید به توسعه مرادوات ایجاد می‌کند و چون در حدفاصل دو قلمرو زندگی می‌کنند، اجرای شدید مقررات قانونی یک کشور که در نواحی داخلی به سهولت انجام‌پذیر است در مناطق مرزی مشکل‌تر می‌گردد. به همین سبب دولت‌ها باید قابلیت انعطاف بیشتری در مرزها به کار برند، تا مردمی را که در حدفاصل قلمرو مجاور سکونت دارند و عملاً در مرز وسایل ارتباط آن‌ها را با دوستان و نزدیکان آن‌سوی مرز فراهم کنند. اگر دولتی در مناسبات مرزی سخت‌گیری فوق‌العاده نشان دهد مرزنشینان برای ایجاد ارتباط با مردم آن‌سوی مرز، مخفیانه از سرحدات عبور می‌کنند و بدین ترتیب عملیات غیرقانونی و قاچاق رواج می‌یابد.

ضمناً باید در نظر داشت که نرمش زیاد نیز ممکن است برای امنیت کشور خطراتی را ایجاد کند (مهدیزاده، ۱۳۸۹: ۴۴). برخی از مرزها از نواحی آباد، حاصلخیز و پرجمعیت که از نظر اقتصادی توسعه یافته‌اند می‌گذرد. در این نواحی مرزی، مناسبات مرزی با دول مجاور رشد و گسترش فراوانی می‌یابد. باید در نظر داشت که به تدریج و با بهبود شرایط زندگی کشورهای جهان سوم و پیشرفت‌های سریع آن‌ها در راه توسعه اقتصادی، در همه‌جا مناسبات مرزی بین‌المللی، ارزش فوق‌العاده‌ای پیدا خواهد کرد (معتمد نژاد، ۱۳۸۴: ۴۸).

می‌توان گفت بازارچه‌های مرزی اساساً برای سرمایه‌گذاری و بهتر شدن وضعیت اقتصادی مناطق مرز نشین به وجود می‌آیند، به‌ویژه در کشورهای توسعه‌نیافته و در حال توسعه که از نظر اقتصادی وضعیت مناسبی ندارند. به عقیده صاحب‌نظران، فعالیت‌های اقتصادی مناطق مرزی در توسعه اقتصادی نواحی مرزی، خروج از انزوای جغرافیایی، گسترش زیرساخت‌های منطقه، توسعه روستایی و تثبیت جمعیت در نواحی مرزی نقش اساسی دارند. دلایل اقتصادی ایجاد بازارچه‌های مرزی میان دو کشور را می‌توان در الگوهای توسعه منطقه‌ای و مبادلات دو یا چندجانبه جست‌وجو کرد. با این‌همه در بخش تجارت مرزی و بازارچه‌ها نظریه‌های مختلفی وجود دارد که در زیر به بعضی از آن‌ها اشاره شده است:

نظریه تجارت جدید: این نظریه اولین بار در سال ۱۹۸۰ مطرح شد و به شدت متأثر از نظریه ادغام آن زمان بود. برخلاف الگوهای سنتی اخیر، الگوهای تجاری، امروزه اقتصادمحورند و به صورت ترکیبی از رقابت و انحصارگری به وجود آمدند طرفداران این نظریه بیان می‌کنند آزادسازی روابط تجاری در بازارچه‌های مرزی بر زندگی مناطق مرزی تأثیر می‌گذارد و ساکنان با هزینه‌های نسبتاً کمتر به بازارهای خارجی دسترسی می‌یابند.

نظریه موقعیت سنتی: این نظریه را اولین بار اوهلین برتیل در سال ۱۹۶۷ به‌منزله یک الگوی سازگار خرید و فروش و ناآشنا با جلوه‌های فضایی یکپارچگی اقتصادی مطرح کرد و بعدها محققان دیگر آن را گسترش دادند. در این الگو فرض بر این است که

مصرف کنندگان و فاکتورهای غیر محرک تولید به یک میزان در فضا توزیع شده‌اند و هزینه‌های حمل و نقل برای محصولات، متناسب بافاصله‌ای است که بین مصرف کنندگان و تولید کنندگان وجود دارد: از این رو مکان بازار باید در یک محل خاص فضایی تعیین شود. **نظریه کنراد و نیکول:** در سال ۲۰۰۵ این دو دانشمند یک فرایند تعاملی پنج مرحله‌ای را پیشنهاد کردند که به دنبال سطوح مختلف از مناطق مرزی است. این مراحل به طور مشخص و به طور فعال در مناطق مرزی به صورت هویت، فرهنگ، نقش دولت، اقتصاد و سیاست با هم ترکیب می‌شوند.

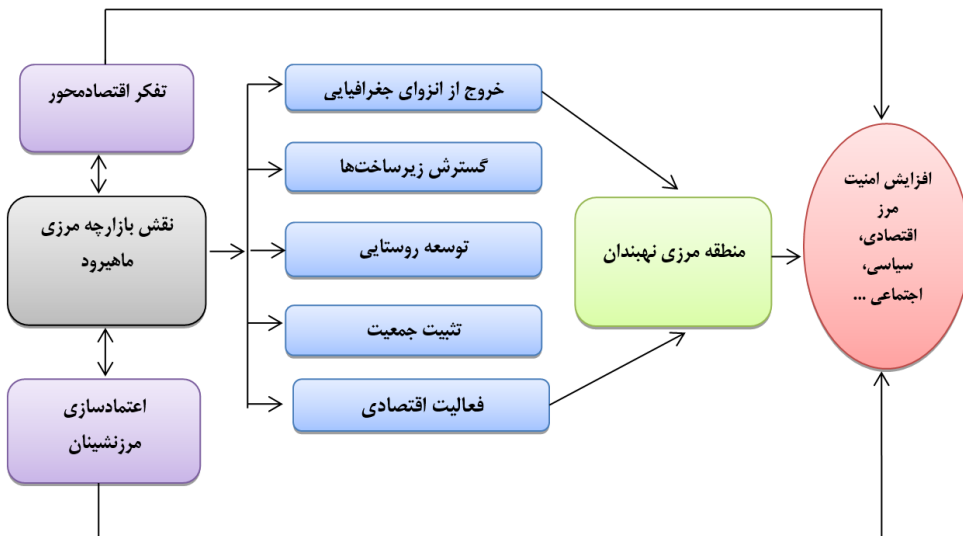
با توجه به نتایج حاصل از مطالعه و تحلیل تجربیات جهانی و مرور دیدگاه‌ها و نظریه‌های توسعه، امنیت و دفاع در آمایش مناطق مرزی، می‌توان به‌طور کلی نگرش‌های حاکم را بر اساس نوع ساختارهای نظام سیاسی، اقتصادی و ... به چهار گروه به شرح ذیل تقسیم کرد:

الف) نگرش قائل به تقدم امنیت بر توسعه.

ب) نگرش قائل به تقدم توسعه بر امنیت

ج) نگرش قائل به درک متقابل توسعه و امنیت

د) نگرش قائل به تفکیک توسعه و امنیت در عرصه عمل (محمدپور، ۱۳۸۱: ۲۷).

شکل شماره ۲. مدل مفهومی پژوهش

محدوده مورد مطالعه

منطقه ماهیرود از توابع بخش درح و شهرستان سریشه می‌باشد. این منطقه در عرض ۳۲ درجه و ۱۱ دقیقه و ۳۴ ثانیه و طول ۶۰ درجه و ۴۱ دقیقه و ۵۲ ثانیه زمین قرار گرفته و ۱۳۷۴ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. این منطقه در فاصله ۱۷۶ کیلومتر مرکز استان و ۱۱۰ کیلومتری شهرستان سریشه قرار دارد. فاصله این منطقه تا بازارچه مرزی ۲۵ کیلومتر می‌باشد. جمعیت این منطقه بر اساس سرشماری ۹۵، شامل ۹۰ خانوار و ۳۸۶ نفر می‌باشد که از این میان ۲۳۶ نفر مرد و ۱۵۰ نفر زن می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۶: ۴).

شکل شماره ۱. موقعیت منطقه ماهیروود سریشه در استان خراسان جنوبی

روش پژوهش

این پژوهش، کاربردی و از لحاظ روش توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری آن شامل کلیه غرفه داران، کسبه، کارگران، شاغلین بخش‌های خصوصی و دولتی در بازارچه مرزی ماهیروود و معتمدین محلی منطقه به تعداد ۱۰۰ نفر می‌باشند. که به صورت تمام شمار مورد پرسش قرار گرفته‌اند. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. پایایی پرسشنامه با آلفای کرونباخ تعیین و برای کل پرسشنامه ۰/۸۸ برآورد شده است. برای بررسی روایی پرسشنامه با استفاده از نظرات صاحب‌نظران، از روایی صوری استفاده گردید. به این معنا که در این روش به جای توجه به آزمون به ویژگی‌های ظاهری آزمون توجه شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS24 استفاده شده است.

بحث و یافته‌ها

یافته‌های توصیفی: جامعه این پژوهش را کارکنان مرد شاغل در بازارچه با میانگین سنی ۳۰-۴۰ سال، تحصیلات دیپلم و سطح شغلی کارگر، پیلهور، غرفه دار، کارمند و ... تشکیل داده‌اند.

برای تشخیص نرمال بودن داده‌ها از آزمون کولموگروف-اسمیرنف استفاده شده که نتایج آن در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول شماره ۱. نرمال بودن مؤلفه‌های امنیت

متغیر	شاخص	فروانی	آزمون کلموگروف اسمیرنف	سطح معنی داری
خروج از انزوای جغرافیایی	۱۰۰	۱/۱۲۸	۰/۰۱۶	
توسعه روستایی و تثبیت جمعیت	۱۰۰	۱/۵۹۸	۰/۰۱۲	
توسعه زیرساخت‌ها	۱۰۰	۱/۲۷۰	۰/۰۴۹	
امنیت مرزها	۱۰۰	۱/۸۲۴	۰/۰۰۳	

در جدول شماره ۱؛ نتایج نرمال بودن مؤلفه‌های امنیت که از بطن مبانی نظری به دست آمده، نشان داده شده است. سطح معناداری تمام مؤلفه‌ها کوچک‌تر از ۰/۰۵ به دست آمده است؛ بنابراین نشان‌دهنده توزیع غیر نرمال بودن داده‌ها هستند لذا با توجه به اینکه در این پژوهش شاخص‌های اصلی از نظر مردم و مسئولین مورد بررسی تک متغیره قرار گرفته و سطوح سنجش نیز ترتیبی می‌باشد؛ از آزمون دوجمله‌ای استفاده شده است. در ادامه یافته‌های مربوط به این آزمون آورده شده است.

جدول شماره ۲. آزمون دوجمله‌ای فرضیه اصلی افزایش امنیت مرزها

طبقه	تعداد	درصد مشاهده شده	درصد آزمون	معناداری
$\leq 2/5$	۲۶	۰/۲۶	۰/۵۰	۰/۰۰۲
$> 2/5$	۷۴	۰/۷۴		
امنیت مرزها	۱۰۰	۱۰۰٪		

همان گونه که جدول ۲ نشان می دهد، از نظر ۷۴ درصد مردم ایجاد بازارچه مرزی در افزایش امنیت مرزهای استان نقش داشته است و از منظر ۲۶ درصد از آن ها در امنیت تأثیری نداشته است. اختلاف نسبت بین این دو مقدار نیز با توجه به پایین بودن سطح معناداری از ۰/۰۵ مبین تأیید فرضیه تحقیق است.

جدول شماره ۳. آزمون دوجمله ای فرضیه توسعه روستایی و تثبیت جمعیت منطقه

معناداری	درصد آزمون	درصد مشاهده	تعداد	طبقه	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۱۸	۱۸	$\leq 2/5$	توسعه روستایی و تثبیت جمعیت
		۰/۸۲	۸۲	$> 2/5$	
		۱/۰۰	۱۰۰		

با توجه به جدول ۳ می توان گفت که از نظر ۸۲ درصد مردم ایجاد بازارچه مرزی توسعه روستایی و تثبیت جمعیت منطقه را به دنبال داشته و از نظر ۱۸ درصد مردم این تأثیر چندان قابل مشاهده نیست. اختلاف نسبت بین این دو مقدار با توجه به پایین بودن سطح معناداری از ۰/۰۵ مبین تأیید فرضیه تحقیق است.

جدول شماره ۴. آزمون دوجمله ای فرضیه کاهش مهاجرت ساکنین

معناداری	درصد آزمون	درصد مشاهده	تعداد	طبقه	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۰۸	۸	$\leq 2/5$	کاهش مهاجرت ساکنین
		۰/۹۲	۹۲	$> 2/5$	
		۱۰۰٪	۱۰۰		

همان طور که جدول ۴ نشان می دهد، از نظر ۹۲ درصد مردم ایجاد بازارچه مرزی کاهش مهاجرت ساکنین را به دنبال داشته است و ۸ درصد نیز چنین اعتقادی نداشته اند. اختلاف

نسبت بین این دو مقدار نیز با توجه به پایین بودن سطح معناداری از ۰/۰۵ مبین تأیید فرضیه تحقیق است.

جدول شماره ۵. آزمون دوجمله‌ای فرضیه گسترش زیرساخت‌های منطقه

معناداری	درصد آزمون	درصد مشاهده	تعداد	طبقه	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۱۵	۱۵	$\leq 2/5$	گسترش
		۰/۸۵	۸۵	$> 2/5$	
			۱۰۰	۱۰۰	زیرساخت‌های منطقه

همان‌گونه که جدول ۵ نشان می‌دهد، از نظر ۸۵ درصد مردم ایجاد بازارچه مرزی گسترش زیرساخت‌های منطقه را به دنبال داشته و از نظر ۱۵ درصد این تأثیر چندان قابل مشاهده نیست. اختلاف نسبت بین این دو مقدار نیز با توجه به پایین بودن سطح معناداری از ۰/۰۵ مبین تأیید فرضیه تحقیق است.

نتیجه‌گیری

این پژوهش به بررسی نقش بازارچه مرزی ماهیرود در امنیت منطقه مرزی نهبندان پرداخته و به نتایج زیر دست یافته است:

هدف اولیه از ایجاد بازارچه‌های مرزی افزایش اشتغال، تثبیت جمعیت و شکوفایی شهرهای مرزی و بندرها به‌عنوان ویترونی برای کشورهای همسایه، جلوگیری از قاچاق کالا و بالا بردن امنیت است. کشور ایران که در عمل به تفکیک توسعه و امنیت از یکدیگر قائل می‌باشد، گاهی به صورت موردی به توسعه در جهت ایجاد امنیت توجه نموده است که بهترین نمونه برای ذکر در این راستا استان‌های مرزی ساحلی شامل هرمزگان، بوشهر، خوزستان، گیلان و جنوب سیستان و بلوچستان است. بازارچه‌های مرزی باعث ایجاد اشتغال و افزایش درآمد مرزنشینان می‌شود که این عامل به نوبه خود به افزایش رفاه مردمان این نواحی کمک خواهد کرد، افزایش رفاه خود نیز باعث افزایش امنیت، کاهش قاچاق،

سرفت، زورگیری و... می‌شود. بالا رفتن امنیت در مرزهای کشور موجب افزایش احساس امنیت می‌گردد و همین موضوع باعث رشد و شکوفایی زندگی شهری و شهرنشینی بخصوص در نقاط مرزی شده است. با وجود اینکه هدف بازارچه‌های مرزی تثبیت جمعیت، بالا رفتن امنیت و ایجاد اشتغال بوده ولی اغلب اهداف پیش‌بینی شده تحقق نیافته‌اند. بعضاً بازارچه‌های مرزی در استان‌های مرزی چه فعال یا نیمه فعال تا به حال نتوانسته‌اند به اهدافی که برای آنان معین شده است دست یابند که نیاز به ساماندهی و توجه خاص ارگان‌های مربوطه دارد. پس از تأسیس بازارچه مرزی ماهیروود، تعداد وسایل حمل‌ونقل در جاده ترانزیتی منتهی به بازارچه روزبه‌روز افزایش یافته است. به طوری که بر اساس آمار سازمان بازارچه مرزی ماهیروود روزانه بیش از ۱۰۰ دستگاه کامیون و تریلر در این بازارچه تخلیه می‌شوند. از جمله تأثیراتی که این بازارچه برجای گذاشته است احداث جاده‌ای ۱۲۰ کیلومتری از انتهای بازارچه مرزی ماهیروود به ولایت فراه که احداث این جاده آسفالتی بازارچه به ولایت فراه در افغانستان نشان می‌دهد تأثیرات این بازارچه فراتر از مرزها نیز می‌باشد. به دنبال احداث بازارچه مرزی ماهیروود در سال ۱۳۸۸ و رونق روزافزون آن در سال ۱۳۸۹ زمینه عنایت هرچه بیشتر به دهستان درح در ۴۰ کیلومتری بازارچه فراهم شد. از مصداق‌های واقعی این توجهات به این دهستان از سوی مسئولین می‌توان به ارتقاء یافتن این دهستان به بخش و به تبع آن تأسیس اداراتی مانند شهرداری و بخشداری اشاره کرد. همچنین گسترش قابل توجه اقدامات عمرانی در بخش‌های مختلف تأسیسات و خدمات زیربنایی و تخصیص مناسب اعتبارات دولتی منجر به بهبود مناسب شاخص‌های توسعه در منطقه و کاهش محرومیت شد. همین امر موجب افزایش گرایش مردم مرزنشین جهت ادامه سکونت و فعالیت در منطقه مرزی شده که خود به عنوان محرک توسعه عمل کرده است و از این رو از محرومیت‌های فراوان این بخش به میزان چشمگیری کاسته شده است. ایجاد و فعالیت نهادهایی چون سازمان بازارچه مرزی ماهیروود، گمرک ماهیروود و هنگ مرزی نهبندان از جمله ارگان‌های فعال در بازارچه مرزی ماهیروود هستند؛ که بیش‌ازپیش از

محرومیت این منطقه کاسته‌اند. گسترش صادرات بازارچه ماهیرود نسبت به سایر بازارچه‌های استان، باعث شد تا به این بازارچه به‌عنوان معبر ورود و خروج کالا از استان توجه بیشتری شود. از نتایج مهم این امر، می‌توان به تبدیل روستای درح (در ۴۰ کیلومتری بازارچه) به بخش و گسترش این شهر در ابعاد مختلف اشاره کرد. این امر گرایش مردم مرزنشین جهت ادامه سکونت در منطقه مرزی و به دنبال آن افزایش جمعیت را در این بخش به دنبال داشته است. میزان جمعیت بخش مرزی درح طی دو مقطع ۱۳۸۵ و ۱۳۹۷ گویای این امر است. در مجموع؛ تأسیس و فعالیت بازارچه مرزی ماهیرود در امنیت منطقه مرزی نه‌بندان نقش پررنگی داشته است. در بخش قاچاق کالا و سوخت به گفته دبیر کمیسیون مبارزه با قاچاق کالا و ارز خراسان جنوبی در مصاحبه با خبرگزاری مهر قاچاق سوخت را در نتیجه انحراف از مصرف دانست. از زمان احداث بازارچه مرزی ماهیرود سربیشه به علت حضور دستگاه‌های سیاسی امنیتی و فعالیت مرزنشینان در این مکان، میزان جرائم سازمان‌یافته کاهش قابل توجهی داشته است. این امنیت، مدیون فعالیت بازارچه، اقدامات مرزبانان و سیستم‌های نوین کنترل مرزی می‌باشد. این بازارچه زمینه اشتغال مناسب برای مرزنشینان دو کشور را فراهم کرده است. البته تأثیر نظام سلطه در این بازارچه‌ها باعث شده ارتباطات دوسویه کمتر حاصل شود. این امر باعث شده تا همکاری‌های امنیتی کمتری بین دو کشور صورت گیرد.

با توجه به نتایج پژوهش، در راستای بهبود استفاده از ظرفیت‌های اقتصادی در زمینه افزایش امنیت در نوار مرز، پیشنهادهای کاربردی به‌صورت زیر بیان می‌شود:

- دو طرفه شدن بازارچه مرزی در اولویت‌های سازمان بازارچه‌های مرزی استان قرار گیرد. یعنی علاوه بر بخش صادرات باید واردات هم از طرف مقابل صورت گیرد؛ تا کلیه کالاهای موردنیاز مرزنشینان در این بازارچه عرضه شود.
- کالاهای صادراتی ترجیحاً محصول صنایع و تولیدات خود استان باشد تا به توسعه و آبادانی منطقه بیشتر کمک شود.

- تعداد کارگران ایرانی شاغل در بازارچه نسبت به افغانستانی‌ها خیلی کم است. باید سیاست‌های تشویقی و حمایتی از سوی دولت در نظر گرفته شود؛ تا اشتغال‌زایی بیشتری در این بازارچه صورت گیرد.
- زیرساخت‌های لازم از قبیل آسفالت نمودن محوطه بازارچه، ساخت مجتمع‌های خدماتی رفاهی و بهبود خدمات بهداشتی با کمک بخش خصوصی جهت گسترش تجارت بازارچه فراهم شود.
- با توجه به محصور بودن افغانستان در خشکی می‌توان از پتانسیل ترانزیت کالا به بندر چابهار برای تجار افغانی با اخذ تعرفه از این فرصت بالقوه استفاده کرد.
- مسئولین دولتی به بازارچه مرزی در چارچوب برنامه‌های آمایش ملی و استانی و مناطق مرزی توجه جدی نمایند.

منابع

- ۱) امینی نژاد، کاوه، بوچانی، محمدحسین (۱۳۷۱) بازارچه مرزی بانه فرصتی برای پایداری شهر و پیرامون، ماهنامه پژوهشی آموزشی اطلاع‌رسانی برنامه‌ریزی و مدیریت شهری دوره ۶، شماره ۶۳، صص. ۸۴-۶۳.
- ۲) برزگران، حسینعلی و ریاسی، مهدی (۱۳۹۱) جغرافیای استان خراسان جنوبی، تهران: وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی بیرجند.
- ۳) بیگ محمدی، حسن (۱۳۷۸) مقدمه‌ای بر جغرافیای تاریخی ایران، جلد دوم، اصفهان: انتشارات دانشگاه اصفهان،
- ۴) پرسکات، جی (۱۳۸۵) گرایش‌های تازه در جغرافیای سیاسی، ترجمه دره میرحیدر، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۵) پیربوداقی، یوسف (۱۳۷۹) بررسی عملکرد بازارچه مرزی سرو، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی: واحد علوم و تحقیقات.
- ۶) حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۷۸) جغرافیای سیاسی ایران، تهران: انتشارات سمت.

- ۷) حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۹) مبانی مطالعات سیاسی - اجتماعی؛ جلد اول. قم: سازمان حوزه‌ها علمیه خارج از کشور.
- ۸) حافظ نیا، محمدرضا؛ احمدی پور، زهرا؛ احمدی، سیدعباس (۱۳۸۵) بررسی تطبیقی اهداف و عملکرد طرح پروانه گذر مرزی (مطالعه موردی: ایران و ترکمنستان)، مجله تحقیقات جغرافیایی، دوره ۲۱، شماره ۸۲، صص ۵-۲۷.
- ۹) درایسدل، آلاسدایر و ابلیک، جرالند (۱۳۷۴) جغرافیای سیاسی خاورمیانه و شمال آفریقا؛ ترجمه دره میرحیدر، تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
- ۱۰) زرقانی، سید هادی (۱۳۸۶) مقدمه‌ای بر شناخت مرزهای بین‌المللی با تأکید بر کارکرد امنیتی - انتظامی مرزها؛ تهران: دانشگاه علوم انتظامی ناجا معاونت پژوهش.
- ۱۱) عبدی، عرفان (۱۳۸۸) تحلیل اثرات توسعه‌ای بازارچه‌های مرزی بر نواحی روستایی پیرامون؛ پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیای روستایی، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۱۲) عزتی، عزت‌الله (۱۳۸۶) نظریه‌های جدید جغرافیای سیاسی؛ تهران: نشر قومس.
- ۱۳) کامران، حسن و محمدپور، علی (۱۳۸۸) تحلیل کارکرد بازارچه مرزی باج‌گیران، فصلنامه جغرافیا، سال ۶، شماره ۱۸ و ۱۹، صص ۷-۲۵.
- ۱۴) محمدپور فیلسور، علی (۱۳۸۱) بازگشایی مرزها و تأثیر آن بر مناطق مرزی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- ۱۵) معتمد نژاد، کاظم (۱۳۸۴) جغرافیای سیاسی؛ دانشگاه تهران: انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی.
- ۱۶) مهدیزاد، صباح (۱۳۸۹) تحلیل بازتاب‌های سیاسی فضایی بازارچه‌های مرزی (نمونه موردی بازارچه مرزی باشماق مریوان)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- ۱۷) هاشمی، مهدی (۱۳۹۲) بررسی هیدروپلیتیک رودهای مرزی افغانستان کابل و آمودریا، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد.

- ۱۸) اسماعیل زاده، خالد (۱۳۸۷). بررسی جایگاه بازارچه های مشترک مرزی در وضعیت رفاهی مرزنشینان. نمونه مورد مطالعه بازارچه های مرزی سردشت و پیرانشهر، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران.
- ۱۹) پهلوانی، مصیب (۱۳۸۷). بررسی مسائل و مشکلات بازارچه های مشترک مرزی سیستان و بلوچستان، همایش شناخت استعداد های بازرگانی - اقتصادی استان سیستان و بلوچستان.
- ۲۰) رحیمی، حسن (۱۳۸۸). بازتاب فضایی تحول کارکرد مرز مورد مطالعه مرز جلفا، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس.
- ۲۱) مرکز آمار ایران (۱۳۹۶). سرشماری عمومی نفوس و مسکن، شهرستان سریشه.

- 22) Glassner, M. & Fahrner, C. (2004) Political Geography, USA: John Wiley and Sons.
- 23) Cull, Nicholas j. (2009) Public Diplomacy before Callion, The Evolution of a phrase, in: Nancy Snow and Philip Mtaylor, Hand book of public Diplomacy, London: Rutledge.
- 24) Leonard, Mark. (2002) Public Diplomacy, New York: The Foreign Policy Center.
- 25) Melissen, Jan. (2005) The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations, New York: Palgrave Mac Millan.
- 26) Richmond, Yale (2008) Practicing Public Diplomacy, Oxford and New York: Berglahen Books.
- 27) Snow, Nancy. & Tylor, M. (2009) Routledge Handbook of Public Dtiplomacy, New York: Routledge.
- 28) USIP (2011) "Tracks of Diplomacy". Glossary of Terms for Conflict Management and Peace building, accessible at: <http://glossary.usip.org/resource>.
- 29) White, Brian (2001) "Diplomacy", in John Baylis and Steve Smith (Eds.), the Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations. Oxford: Oxford University Press.
- 30) Leebouapao, L; Phonesaly, S; Phetsamone, S; Souphith, D; Vanthana, N . (2004). Lao PDR Cross border economy, case study in Dansavanh, Savannakhet, and Houaysai/ Tonpheung, Lao PDR.

Retrieved from <http://catalog.hathitrust.org/Record/007262125>,
8/07/2014